
I. ЕКОНОМІКА Й УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.439.6(477)

ВПЛИВ ЧИННИКІВ НА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

С. С. НИКОЛЕНКО, доктор економічних наук, професор
(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»);
О. В. ВАРКСІНА, кандидат економічних наук
(Полтавська державна аграрна академія)

Анотація. *Мета статті полягає в дослідженні впливу чинників на результативність організаційно-економічного механізму продовольчої безпеки країни. Методика дослідження.* *Вирішення поставлених у статті завдань здійснено за допомогою таких загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: систематизації та узагальнення, діалектичного підходу. Результати.* *Досліджено сукупність чинників, які впливають на формування і створення необхідного рівня організаційно-економічного механізму продовольчої безпеки. Розглянуто основні напрями гарантування продовольчої безпеки державою. Практична значущість результатів дослідження.* *У статті обґрунтовано, що організаційно-економічний механізм продовольчої безпеки потребує постійного вдосконалення. Це зумовлено впливом на нього економічних, політичних, соціальних, екологічних, інституційних факторів.*

Ключові слова: *організаційно-економічний механізм, продовольча безпека, аграрний сектор, напрями забезпечення продовольчої безпеки, чинники впливу.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Стабільність політичної і соціально-економічної ситуації в суспільстві залежить від рівня забезпеченості населення продуктами харчування, його фізичної та економічної доступності. Питання продовольчої безпеки постали в Україні достатньо гостро й нерозривно пов'язані із кризою в економіці, не-

достатньою кількістю матеріальних і фінансових ресурсів, робочої сили, скороченням чисельності сільського населення та іншими факторами, від яких залежить забезпечення продовольчої безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні питання продовольчої безпеки висвітлені у працях таких українських науковців, як Ю. Білик, Н. Басюркіна, В. Береговий, П. Борщевський, В. Власов, О. Гу-

торов, О. Гойчук, О. Зеленська, О. Кочетков, О. Крупа, Г. Мостовий, Б. Пасхавер, П. Саблук, О. Шпичак, та ін.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета публікації полягає в дослідженні впливу чинників на результативність організаційно-економічного механізму продовольчої безпеки країни та обґрунтуванні змістовного аспекту формування організаційно-економічного механізму національної продовольчої безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

На жаль, не тільки в академічних колах України, але й у суспільстві не прийнято розглядати питання продовольчої безпеки на кінцевому його рівні – фокусуючись на якості, достатності та простоті доступу до продуктів харчування для кожної конкретної сім'ї. У нас прийнято розглядати продовольчу безпеку виключно як обсяг виробленого у країні продовольства, при цьому вважаючи імпортовані товари «проломом у броні». Така методика перейшла у спадщину від радянської школи економіки. Якщо наблизити визначення категорії продовольчої безпеки до загальносвітового стандарту, проблеми України стають набагато очевиднішими [6].

В Україні розроблені мінімальні норми споживання продуктів харчування, засновані на рекомендованому рівні споживання харчової енергії середньостатистичного жителя країни.

Але, за висновками експертів, обсяги середнього споживання харчових продуктів на одну особу й енергетичний вміст добових раціонів є недостатніми для підтримки на нормальному рівні здоров'я, працездатності та демографічного відтворення населення, при цьому продовольча безпека родин з низькими доходами перебуває в загрозовому стані [4].

Ураховуючи, що значна частина населення знаходиться за межею бідності, а отже, не може харчуватися за фізіологічними нормами, першочерговим завданням державної політики має стати забезпечення стійкого зростання виробництва основних продуктів харчування, їх доступності населенню.

У контексті досліджуваної проблеми слід підкреслити, що «переїдання» за окремими

продуктовими позиціями зумовлює грубі порушення раціональної структури харчування і є проблемою продовольчої безпеки країни. В Україні, зокрема, профіцит споживання хлібопродуктів і картоплі свідчить про те, що населення змушено компенсувати дефіцит енергетичної цінності харчування найдешевшими харчовими енергоносіями [4].

Аналізуючи сучасний стан продовольчої безпеки, вітчизняні вчені наголошують, що «нині проблема продовольчої безпеки України як із позиції ролі вітчизняної агросфери у формуванні структури споживання продуктів харчування, так і щодо загальної величини забезпеченості основними з них, унаслідок низької платоспроможності населення, наблизилася до критичного рівня» [1], «країна втрачає продовольчу незалежність» [7]. У державі реально не вирішено проблему кількості, якості, поживності продуктів харчування та доступності їх споживачам, а також з урахуванням незалежності від імпорту [10, 12].

У сучасних умовах проблема формування механізму забезпечення продовольчої безпеки в Україні залишається до кінця нерозв'язаною. На рівні національної економіки стан продовольчої безпеки забезпечується існуючим у країні господарським механізмом. Звідси впливає необхідність дослідження господарського механізму національної економіки та місця в ньому організаційно-економічного механізму продовольчої безпеки.

Унаслідок розгляду теоретико-методичних підходів було з'ясовано, що організаційно-економічний механізм продовольчої безпеки визначається як складна цілісна система, яка включає економічні інструменти й методи, організаційні форми та принципи, що є частиною єдиного механізму, який підпорядкований правовим нормам і дає змогу державі забезпечити стабільність продовольчої безпеки країни [3]. На формування і створення необхідного рівня організаційно-економічного механізму продовольчої безпеки впливає сукупність двох груп діаметрально протилежних чинників. З одного боку, група негативних, що знижують загальний рівень розвитку економічної системи, а з іншого – група позитивних, що сприяють її еволюційному розвитку (рис. 1).

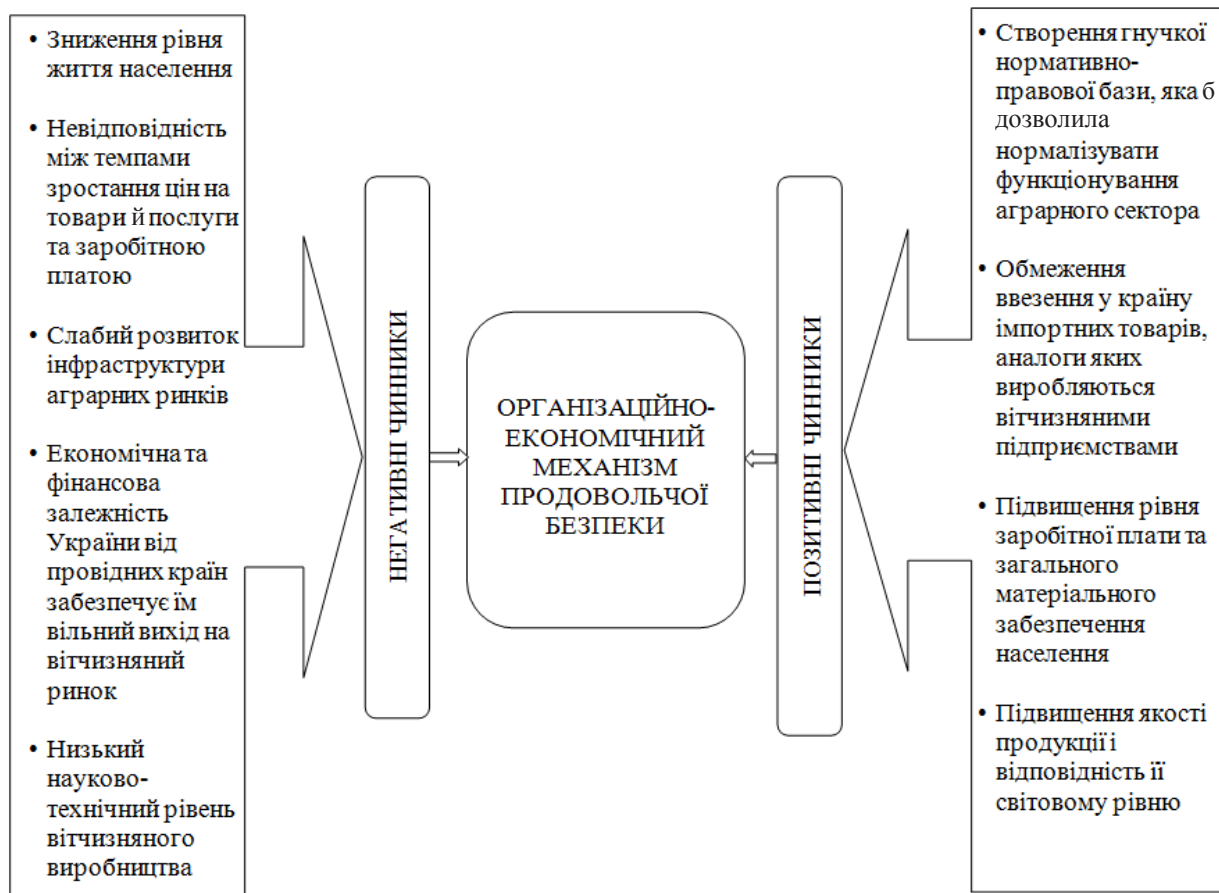

Рис. 1. Чинники, які впливають на результативність організаційно-економічного механізму сучасної продовольчої безпеки країни [систематизовано автором на основі [5, 11]

До першої групи чинників належать: розвиток вітчизняного виробництва на основі збільшення його обсягів; підвищення рівня заробітної плати й загального матеріального забезпечення населення; розвиток вітчизняного виробництва на основі збільшення його обсягів; створення стабільної нормативно-правової бази, що дозволяє нормалізувати функціонування економічної системи; розробка ефективного механізму ціноутворення та створення взаємопов'язаної системи цін на продовольчу сировину, засоби виробництва й товари, що споживаються в сільськогосподарському секторі; обмеження ввезення у країну імпортних товарів, аналоги яких виробляються або можуть вироблятися вітчизняними підприємствами; повсюдна розробка нововведень, упровадження науково-технічного прогресу; квотування вивозу із країни стратегічної сировини й дефіцитного продовольства; підвищення врожайності сільськогосподарських культур шляхом

використання світового досвіду обробки землі та підтримки її в гарному стані; підвищення якості продукції і відповідність її світовому рівню та ін.

Друга група чинників включає такі: слабка нормативно-правова база, що регламентує забезпечення продовольчої безпеки у країні; заняття ніш і сегментів ринку імпортними товарами, витіснення вітчизняних товаровиробників із ринкового середовища; зниження сукупного попиту на вітчизняні товари. Також до негативних чинників, що впливають на формування організаційно-економічного механізму продовольчої безпеки, слід зарахувати: зниження рівня життя населення; невідповідність між темпами зростання цін на товари й послуги та заробітною платою, зростання безробіття; відсутність чинних галузевих програм з оздоровлення економіки; низький рівень нововведень у сфері матеріального виробництва, зокрема на підприємствах харчової та переробної про-

мисловості, моральне та фізичне старіння діючого обладнання, незначну питому вагу принципово нових розробок і ноу-хау, відсутність механізму, стимулюючого появу нововведень; слабкий вплив держави на економічні процеси, зокрема у сфері ціноутворення; нестабільність кредитно-грошової, податкової та митної політики; відсутність точного обліку й контролю використання ресурсів і факторів виробництва господарюючими суб'єктами різних сфер; відсутність достовірної звітності про їх діяльність;

слабку інформаційну базу, що не дозволяє правильно оцінювати резерви й можливості різних структур економіки, та ін.

Проведений аналіз впливу сукупності двох груп чинників, основних проблем стану та забезпечення продовольчої безпеки країни, окремих елементів державного регулювання рівня продовольчої безпеки дозволив нам визначити змістовний аспект формування організаційно-економічного механізму національної продовольчої безпеки (рис. 2).

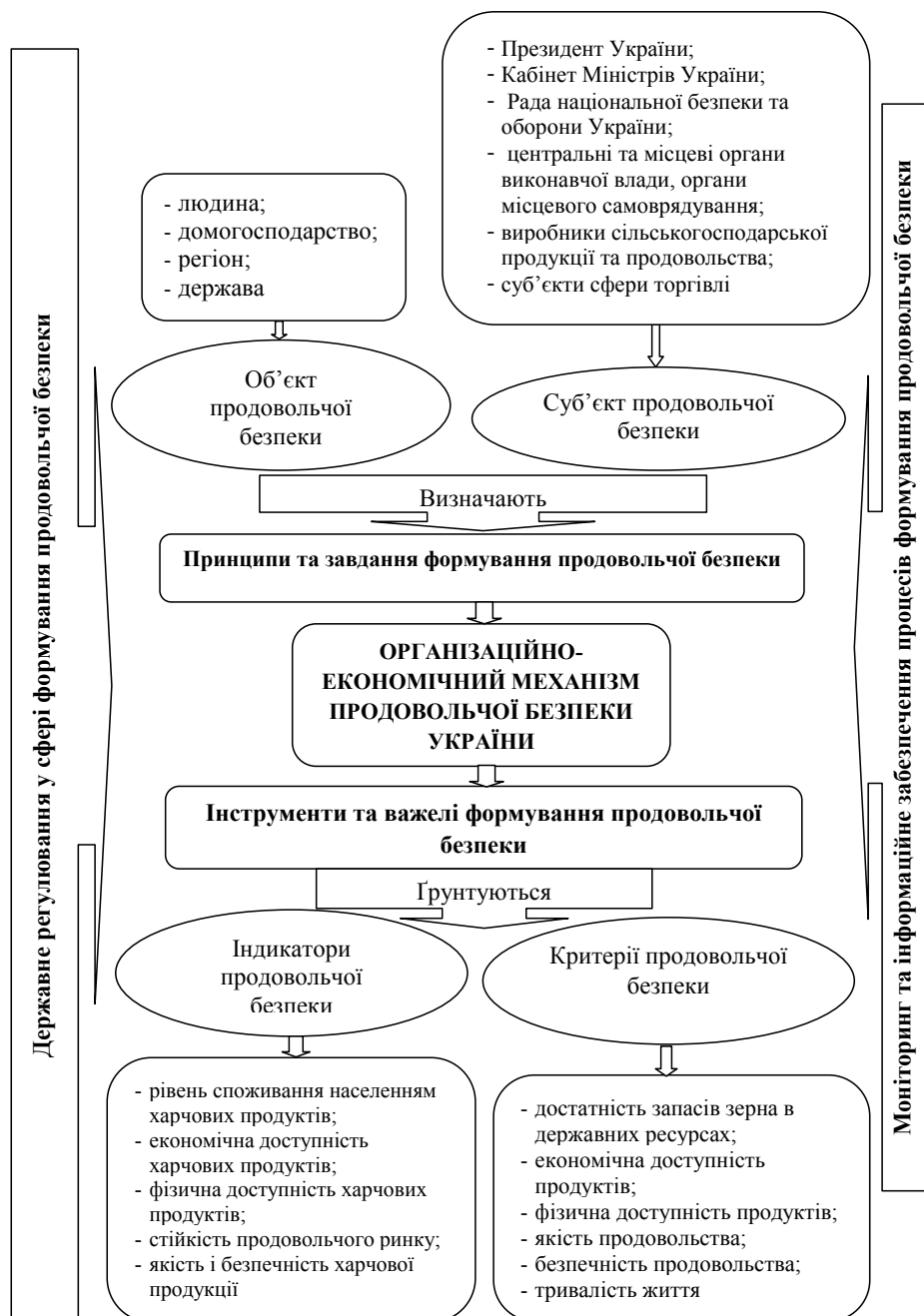

Рис. 2. Змістовний аспект формування організаційно-економічного механізму національної продовольчої безпеки

Організаційно-економічний механізм продовольчої безпеки потребує постійного вдосконалення, що зумовлено впливом на нього економічних, політичних, соціальних, екологічних, інституційних факторів. Успішний розвиток аграрного виробництва досягається завдяки гармонійному поєднанню організаційно-адміністративних та економічних методів регулювання аграрного сектора. Апарат державного регулювання аграрним сектором покликаний здійснювати контроль за дотриманням вимог національних норм і стандартів виробництва й реалізації продукції, раціональним використанням земельного потенціалу, розробленням цільових програм економічного, соціального та науково-технічного розвитку аграрного сектора економіки. Лише за таких умов можна досягти суспільних прин-

ципів і цілей економічного розвитку на ринкових засадах у сфері сільськогосподарського виробництва.

Застосування економічних методів державного регулювання діяльності підприємств аграрного сектора спрямовано на вирішення питань задоволення потреб суспільства в їх продукції, забезпечення продовольчої безпеки, нарощування експортного потенціалу України. Цілком очевидно, що згадувані питання не можуть бути вирішені лише за допомогою ринкового механізму, який природно реагує лише на потреби, виявлені рівнем платоспроможного попиту населення [5].

Забезпечення продовольчої безпеки є одним з основних елементів національної політики в умовах перспектив інтеграції у світову економіку (рис. 3).

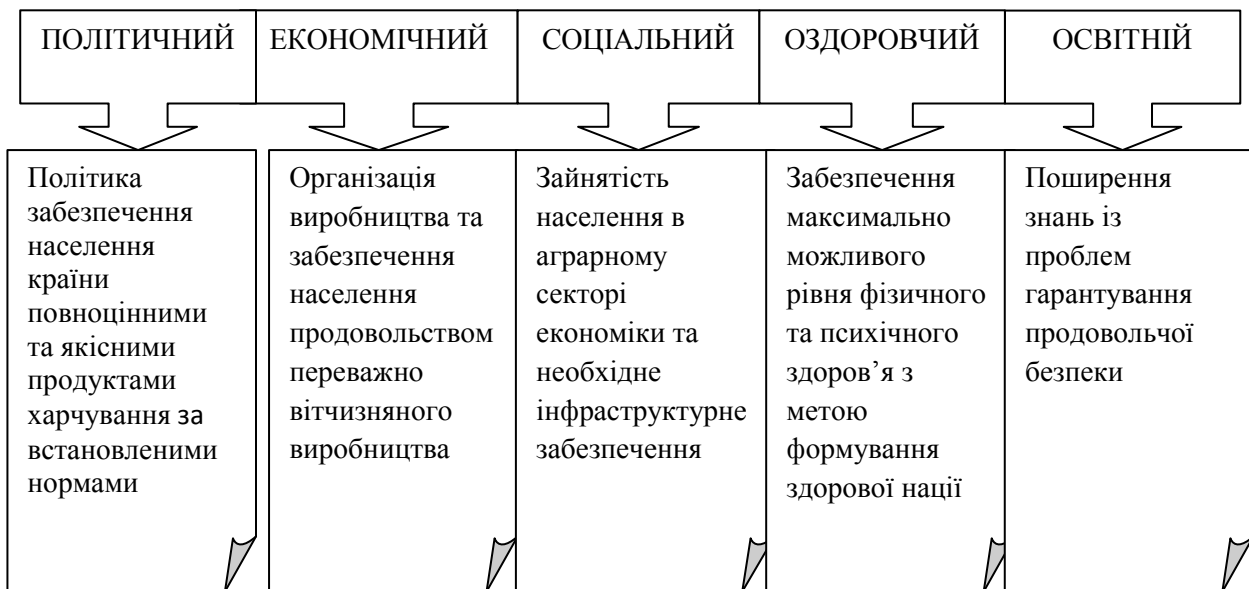

Рис. 3. Основні напрями гарантування продовольчої безпеки державою [сформовано на основі [7] та доповнено автором]

Деструктивним фактором безпечного та якісного харчування українських домогосподарств є низький рівень гастрономічної культури й дефіцит елементарних побутових знань. За браком освіти, життєвого досвіду та джерел доступної інформації окремі громадяни зазнають перманентних споживчих збитків. Цим і зумовлена важливість, у реаліях сьогодення, освітнього напрямку гарантування продовольчої безпеки державою. Між питаннями безпеки харчових продуктів і поточним харчуванням населення існує нерозривний зв'язок, який особливо відчутно виявляє себе в умовах

недостатнього рівня продовольчої безпеки. На фоні нестачі продовольства люди переходять на менш повноцінний режим харчування і починають споживати «менш безпечні» продукти, що пов'язано з ризиком для їхнього здоров'я. Хвороби харчового походження суттєво впливають на здоров'я, працездатність і тривалість життя людей. Також наразі важливим елементом забезпечення належного рівня продовольчої безпеки постає якість і доступність фармацевтичної продукції для широких верств населення. Політика й дії держави щодо забезпечення безпеки продукції аграр-

ного сектора та фармацевтичної галузі мають охоплювати весь виробничий ланцюг – від виробництва до споживання.

Уявляється, що дію негативних факторів можна суттєво послабити, якщо розгорнути у країні освітню інформаційну кампанію, метою якої є підвищення рівня гастрономічної культури, споживчої освіти та безпеки життєдіяльності [9].

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Отже, пріоритетними напрямами політики держави мають бути: розробка та підтримка системи іпотечних кредитів для підприємств аграрної галузі; визначення першочергових векторів розвитку сільськогосподарської галузі й організація надходження інвестицій; збільшення кількості закладів, що проводять консультації з розміщення капіталів в аграрний сектор; обґрунтування алгоритму роботи виробничо-економічних відносин в аграрній галузі, який би дозволив підвищити рівень самозабезпечення за видами продукції; створення системи заходів із розвитку інфраструктури та збереження трудового потенціалу села.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басюркіна Н. Й. Продовольча безпека як системна характеристика функціонування агропромислового сектору економіки / Н. Й. Басюркіна // Економіка харчової промисловості. – 2011. – № 2 (10). – С. 5–10.
2. Вадзюк С. Н. Медико-екологічні проблеми в сучасних умовах / С. Н. Вадзюк, О. Є. Федорців // Екологічний вісник. – 2008. – № 1. – С. 14–15.
3. Вараксіна О. В. Параметрична модель функціонування організаційно-економічного механізму забезпечення продовольчої безпеки національної економіки / О. В. Вараксіна // Наук. вісн. Полтав. ун-ту економіки і торгівлі. Сер. : Екон. науки. – 2016. – № 1 (73) – С. 91–99.
4. Гросул В. О. Забезпечення продовольчої безпеки України / В. О. Гросул // Регуляторні механізми у сфері виробництва та споживання продовольчих товарів в умовах інтеграційних процесів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (25 черв. 2010 р.). – Миколаїв : Миколаїв. філія Європ. ун-ту, 2010. – С. 58–61.
5. Коваленко О. Ю. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва / О. Ю. Коваленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1808>. (дата звернення: 28.05.16). – Назва з екрана.
6. Лайко П. А. Економічна та продовольча безпека України в екстремальних умовах : монографія / П. А. Лайко, В. Ф. Шмирков. – Київ : ННЦ ІАЕ, 2007. – 184 с.
7. Микитюк В. М. Формування продовольчої безпеки в Україні: регіональний аспект : монографія / В. М. Микитюк, О. В. Скидан. – Житомир : Видавництво Державного агро-екологічного університету, 2005. – 248 с.
8. Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України у ХХІ ст. : матеріали Третіх зборів Всеукр. конгр. вчен. економістів-аграрників (29–30 берез. 2001 р.). – Київ : ІАЕ УААН, 2001. – 638 с.
9. Про вдосконалення методів розробки балансів попиту і пропозиції окремих видів продукції / В. Ф. Беседін, І. В. Беседін, С. В. Дідур, Б. М. Щукін // Формування ринкових відносин в Україні. – 2003. – № 12 (31). – С. 61–65.
10. Саблук П. Т. Продовольча безпека України / П. Т. Саблук, О. Г. Білорус, В. І. Власов // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 3–7.
11. Свиноус І. В. Щодо проблеми продовольчої безпеки у контексті зміни умов господарювання інноваційна економіка [Електронний ресурс] / І. В. Свиноус // Інноваційна економіка. – 2013. – № 3 (41). – Режим доступу: <http://bej.chernovtsy.ua/inneco-3-41-2013/401-svynous>. (дата звернення: 7.11.2013). – Назва з екрана.
12. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти : зб. ст. за матеріалами міжнар. конф. – Київ : ТОВ ВКФ «Сатсанга», 2001. – 224 с.

REFERENCES

1. Basiurkina, N. Y. (2011). Prodovol'cha bezpeka yak systemna kharakterystyka funktsionuvannya ahropromyslovoho sektoru ekonomiky [Food safety as a system characteristic of the functioning of the agro-industrial sector of the economy]. *Ekonomika kharchovoyi promyslovosti – Food industry economy*, 2(10), 5–10 [in Ukrainian].
2. Vadzyuk, S. N. & Fedortsiv, O. E. (2008). Medyko-ekolohichni problemy v suchasnykh umovakh [Medico-ecological problems in modern conditions]. *Ekolohichnyy visnyk – Ecological bulletin*, 1, 14–15 [in Ukrainian].
3. Varaksina, O. V. (2016). Parametrychna model' funktsionuvannya orhanizatsiyno-ekonomichnoho mekhanizmu zabezpechennya prodovol'choyi bezpeky natsional'noyi ekonomiky [Parametric model of the functioning of the organizational and economic mechanism for ensuring food security of the national economy]. *Naukovyy visnyk Poltav's'koho universytetu ekonomiky i torhivli – Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade: Collected papers. A Series: Economic sciences*, (1(73)), (pp. 91–99) [in Ukrainian].
4. Grosul, V. O. (2010). Zabezpechennya prodovol'choyi bezpeky Ukrainy [Ensuring food security of Ukraine]. Proceedings from Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya «Rehulyatorni mekhanizmy u sferi vyrobnytstva ta spozhyvannya prodovol'chykh tovariv v umovakh intehtratsiynykh protsesiv» – *International Scientific and Practical Conference «Regulatory mechanisms in the field of production and consumption of food products in conditions of integration processes»*. (pp. 58–61). Mykolayiv: Mykolayiv Branch of the European University [in Ukrainian].
5. Kovalenko, O. Y. (2015). Derzhavne rehulyuvannya sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva [State regulation of agricultural production]. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1808> (accessed 28 May 2016). [in Ukrainian].
6. Laiko, P. A. & Shmirkov, V. F. (2007). *Ekonomichna ta prodovol'cha bezpeka Ukrainy v ekstremal'nykh umovakh [Economic and food security of Ukraine in extreme conditions]*. Kyiv : NSC of IAE [in Ukrainian].
7. Mykytyuk, V. M., & Skydan, O. V. (2005). *Formuvannya prodovol'choyi bezpeky v Ukraini: rehional'nyy aspekt [Formation of food security in Ukraine: regional aspect]*. Zhytomyr: Publishing House of the State Agroecological University [in Ukrainian].
8. Sabluk, P. T. (2001). Nova ekonomichna paradyhma formuvannya stratehiyi natsionalnoyi prodovol'choyi bezpeky Ukrainy u XXI St. [The New Economic Paradigm of the National Food Security Strategy of Ukraine in the 21st Century]. Proceedings from Tretikh zboriv Vseukrayins'koho konhresu vchenykh ekonomistiv-ahrarynykiv – Materials of the Third Meeting of the All-Ukrainian Congress of Scientists of the Economists-Agrarians. Kyiv : IAE UAAS. [in Ukrainian].
9. Besedin, V. F. & Didurs V. S. et al. (2003). Provdoskonalennya metodiv rozrobky balansiv popytu i propozytsiyi okremykh vydiv produktsiyi [On the improvement of methods for developing balances of demand and supply of certain types of products]. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine*, 12 (31), 61–65 [in Ukrainian].
10. Sabluk, P. T., Bilorus, O. H. & Vlasov, V. I. (2009). Prodovol'cha bezpeka Ukrainy [Food safety of Ukraine]. *Ekonomika APK – Economy of agroindustrial complex*, 10, 3–7 [in Ukrainian].
11. Svyynous, I. V. (2013). Shchodo problemy prodovol'choyi bezpeky u konteksti zminy umov hospodaryuvannya: innovatsiyna ekonomika [On the issue of food security in the context of changing economic conditions: an innovative economy]. *Innovatsiyna ekonomika - Innovative economy*, 3(41). Retrieved from <http://bej.chernovtsy.ua/inneco-3-41-2013/401-svyynous> (accessed 7 November 2013) [in Ukrainian].
12. Belov, O. F. (2001). Stratehiya natsionalnoyi bezpeky Ukrainy v konteksti dosvidu svitovoyi spil'noty [The strategy of national security of Ukraine in the context of the experience of the world community]. Kyiv : Open Company VKF «Satsanha» [in Ukrainian].

С. С. Николенко, доктор экономических наук, профессор (Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»); **Е. В. Вараксина**, кандидат экономических наук (Полтавская государственная аграрная академия). **Влияние факторов на результативность организационно-экономического механизма продовольственной безопасности страны.**

Аннотация. Цель статьи заключается в исследовании влияния факторов на результативность организационно-экономического механизма продовольственной безопасности страны. **Методика исследования.** Решение поставленных в статье задач осуществлено с помощью таких общенаучных и специальных методов исследования: систематизации и обобщения, диалектического подхода. **Результаты.** Исследована совокупность факторов, которые влияют на формирование и создание необходимого уровня организационно-экономического механизма продовольственной безопасности. Рассмотрены основные направления обеспечения продовольственной безопасности государством. **Практическая значимость результатов исследования.** В статье обосновано, что организационно-экономический механизм продовольственной безопасности требует постоянного совершенствования, что обусловлено воздействием на него экономических, политических, социальных, экологических, институциональных факторов.

Ключевые слова: организационно-экономический механизм, продовольственная безопасность, аграрный сектор, направления обеспечения продовольственной безопасности, факторы влияния.

S. Nikolenko, Dc. Econ. Sci., Professor (Poltava University of Economics and Trade); **O. Varak-sina**, Cand. Econ. Sci (Poltava State Agrarian Academy). **The influence of factors on the efficiency of organizational-economic mechanism of Ukraine's food safety.**

Annotation. Purpose. Of the article is investigating the factors influencing the efficiency of organizational-economic mechanism of the country's food safety. **Methodology of research.** The solution of the tasks set in the article was made using the following general scientific and special methods of research: systematization, generalization, and dialectical approach. **Findings.** The totality of the factors influencing the formation and creation of the necessary level of the organizational-economic mechanism of food safety was investigated. The main directions of guaranteeing food safety by the state were considered. **Practical value.** It was substantiated in the article, that the organizational-economic mechanism of food safety requires constant improvement, which is stipulated by the influence of economic, political, social, ecological, and institutional factors on it.

Keywords: organizational-economic mechanism, food safety, agrarian sector, the directions of food safety guaranteeing, the factors of influence.